

МАКТАБГАЧА 6-7 YOSH BOLALARDAGI SHAXSIY VA KREATIV QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISH

Sapayeva Gulnoza Azimboyevna

7011020-Ta`lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (maktabgacha ta`lim)
mutaxassisligi magistranti

Kodirova Kumushoy Farxodjon qizi

7011020-Ta`lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (maktabgacha ta`lim)
mutaxassisligi magistranti

Ergasheva Madina Farhod qizi

7011020-Ta`lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (maktabgacha ta`lim)
mutaxassisligi magistranti

Sa`dullayeva Zebo Zoyirovna

Uchquduq tuman 12 DMTT tarbiyachisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yosh davridagi bolalarning psixologik xususiyatlari haqida so'z yuritiladi. Shuningdek bolalarni mustaqil va kreativ fikrlashga o'rgatishning psixologik mexanizmlari muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: Kreativlik, fenomen, o'yin, o'yinterapiya, ijodkorlik, yaratuvchanlik, progressive o'zgarishlar.

Bu yo'nalishning rivojlanishiga V.N.Druzhinin, A.V.Zaporozhets, A.N.Leontiev, N.N.Poddyakov, D.B.Bogoyavlenskaya, V.A.Kudryavtsev, O.M.Dyachenko, A.M.Matyushkin, K.Heller, N.S.Leites, J.Guilford va boshqa olimlar o'z hissalarini qo'shishgan. Ular o'z ishlarida kreativlikni boshqa psixik jarayonlardan ajralib turuvchi tafakkurning o'ziga xos jihati sifatida ta'rif berganlar. Ular kreativlikni bolalarning shaxsiy fazilatlarini va ularning tasavvuri bilan bog'laganlar. Ijodiy tafakkur va ijodiy tasavvur - insonning ijodiy qobiliyatining muhim tarkibiy qismidir. Maktabgacha yosh davri ijodiy faol shaxsni shakllanishi uchun eng samarali davri, chunki aynan manashu davrda psixik jarayonlar progressiv o'zgarishlar (xotira, nutq, diqqat, tafakkur, tasavvur, idrok) kechadi va shaxsiy fazilatlar tezkor rivojlanadi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida ijodni rivojlantirish bolalarning turli faoliyatlari orqali, masalan, kommunikativ, amaliy o'yinlar yordamida amalga oshiriladi. Maktabgacha ta'lim muassasalari amaliyotida tarbiyachilarning tarbiyalanuvchilarning ijodiy rivojlanishiga bo'lgan e'tiborini kuchayganlik tendentsiyasi kuzatilmoqda. Hozirgi kunda metodistlar va psixologlarning oldida turgan dolzarb vazifalardan biri - maktabgacha yoshdagi bolaning ijodiy salohiyatini ochishga yordam beradigan bola bilan shaxsga yo'naltirilgan - o'zaro ta'sir o'tkazish usullarini takomillashtirish kerak degan xulosa qilishimiz mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi

Maktabgacha ta'limga oid psixologik-pedagogik adabiyotlarni va amaliy faoliyatini tahlil qilish maktabgacha ta'limda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish jarayoni innovatsiya darajaga ko'tara oladigan, o'z ichiga maktabgacha yoshdagi bolalarni kreativlikni to'liq qamrab oluvchi ta'limiy dastur kerak.

Ta'lim va tadqiqot muassasalari tomonidan o'tkazilgan ohirgi tadqiqotlar, hozirgi zamon bolalarining psixofiziologiyasida, ruhiyatida, shaxsiy fazilatlarida sifat o'zgarishlari yuqori o'ringa egaligi kuzatilishi aniqlandi. Xususan, bolalarda tasavvur, qiziqish, ijodkorlikning keskin pasayib ketganligi qayd qilingan.

Olimlardan D.Veksler, A.Maslou kraetiv qobiliyat tabiatini va uni inson hayotida rivojlanish xususiyatlarini o'rganishgan, ular tomonidan ishlab chiqilgan kreativ tafakkurni aniqlash yuzasidan ishlab chiqqan metodika hozirgi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan, yana bir Amerikalik psixolog olim Dj.P.Gilford o'zining ilmiy tadqiqot ishlarida kreativlik va intellektni birinchi marotoba taqqoslagan. Pol Torrens kretiavlikni tafakkur terminlarida ta'riflagan va bolalar kreativligini shakllantirish dasturini hamda yosh bolalarda kreativlikni aniqlash testlarini yaratgan. O'zbek olimlaridan E.G'oziyev, P.Sunnatova, Z.Nishonova tafakkur psixologiyasi, mustaqil fikrlash, ijodiy fikrlash psixo-fiziologik xususiyatlarini ilmiy jihatdan asoslab berishga katta hissa qo'shishgan. Rossiya psixolog olimlari O.Tixomirova, L.A.Venger, A.L. Venger, L.S Vigotskiy tomonidan tafakkurni o'rganish ustida olib borgan tadqiqotlari hozirgi

Tahlil va natijalar

Bugun dunyoda yuz berayotgan to'rtinchi sanoat tamaddunining dvigateli - harakatga keltiruvchi kuchi kreativlikdir. Atrofga boqsangiz, har tomonda inson ijodkorligining beqiyos va hayratlanarli namunalariga duch kelasiz: Elektron xizmatlar, virtual reallik, to'rtburchak tarvuzlar, tuproqsiz hosil olish... Bularning barchasi inson tasavvuri, tafakkuri mahsuli. Bugun biz uchun odatiy tuyulgan kitob, musiqa, bino, samolyot, hatto lampalar ham qachonlar orzu va tasavvurda bo'lgan, keyinchalik aql-idrok samarasi o'laroq yaratilgan.

Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirish uchun dastlab bu tushunchaning mazmunini bilish lozim. Kreativlik inglizcha "create"dan olingan bo'lib, yaratish ma'nosini bildiradi. Kreativlik deganda insonning yangilik yaratish, muammolarni yechishga qaratilgan ijodiy qobiliyati tushuniladi. Uning tagzamidida originallik, amaliylik, noodatiylik va erkinlik yotadi. Shuningdek, kreativ fikrlash muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash, bir nuqtaga turli rakursdan yondashishni anglatadi.

Kreativlik shaxsni rivojlantiruvchi kategoriya sifatida inson tafakkuri, ma'naviyatining ajralmas qismi hisoblanadi, u shaxs ega bo'lgan bilimlarning ko'pqirrali ekanligida emas, balki yangi g'oyalarga intilish, o'rnatilgan stereotiplarni isloh qilish va o'zgartirishda, hayotiy muammolarni yechish jarayonida kutilmagan va

noodatiy qarorlar chiqarishda namoyon bo'ladi. Ya'ni, berilgan bilimlarni takrorlash orqali kreativlikka erishib bo'lmaydi, ijodiy fikrlash jarayonida yangi fikr, yangi g'oyaning paydo bo'lishi asosiy shartdir.

Inson miyasi o'z ishini "yengillashtirish", "qulaylashtirish" uchun shablon va stereotiplardan foydalanadi. Stereotiplar shu paytgacha ma'lum bo'lgan va umumqabul qilingan fikrlardir. Ular asosida fikrlash bizga hech qanday yangi g'oya bermaydi. Qoliplarning yuzaga kelishida jamiyatda ustuvor bo'lgan ijtimoiy fikr, mediamahsulotlarda taqdim etilayotgan shakl va ko'rinishlar ham yetakchi o'rin tutadi. Inson ommadan ajrab qolmaslik nuqtayi nazaridan hammaning fikriga qo'shiladi. Qolaversa, "oqim bo'ylab suzish" mustaqil fikrlashdan ko'ra oson tuyuladi. Stereotiplar orqali fikrlaganda muayyan mavzu bo'yicha inson ongiga "so'rov" berilganida odatiy ma'lumot va mulohazalar yuzaga keladi. Masalan, "yangi yil" deganda to'kin dasturxon, reklamadan tushmaydigan gazli ichimliklar, archa va hokazolarni tasavvur qilish, bobo obrazida qo'lida hasa tutgan, ko'zoynakli cholni ko'rish qolip asosida fikrlashning ko'rinishi. Kreativ fikrlovchi insonlar odatiy manzaralardan o'zgacharoq tasvirlarni ham tasavvur qilib, hech kim ilg'amagan jihatlarni payqaydi, yangilik yaratoladi.

Qolip va stereotiplar asosida fikrlashning bir necha ko'rinishlari bor. Masalan, qutbli tafakkur - hamma narsani ikki shaklda - yaxshi yoki yomon deb qabul qilish, dunyoni oq va qora rangda ko'rishdir. Aslida, yaxshi yoki yomon narsaning o'zi mavjud emas, uni fikrlarimiz shundayga aylantiradi. Har bir holat va jarayonning ijobiy hamda salbiy jihatlari bor. Bir tomonlama yondashuv, asoslanmagan xulosalar ham stereotiplar asosida fikrlashning ko'rinishlaridir.

Mashqlar:

- Tomas Edison "Kreativlik - g'ayriixtiyoriy jarayon", deydi. Lekin har kuni ko'plab mutaxassislar muammolarga noodatiy yechim topishga zaruriyat sezadi. Ular mana shu g'ayriixtiyoriy jarayonni ixtiyoriylashtirishi mumkinmi? Tabiatda yangi fikrlarni yuzaga keltiruvchi "sehrli tayoqcha" yo'q, biroq har qanday mutaxassisning kreativ o'ylashiga ko'maklashadigan ko'plab usullar mavjud. Buning uchun ijodiy fikrlashga vaqt ajratish, ijodiy salohiyatni anglash lozim.

- Ijodkorlik chegarasini belgilang. Muammoli masalaga duch kelgan paytingizda ijodkorlik chegaralarini belgilang. O'zingizdan "Eng oddiy yechim nimada?" deb so'rang. Keyin "muammoni hal qilishning aql bovar qilmas varianti"ni tasavvur qiling. Oddiy va hayratlanarli yechim o'rtasida sizga ijodiy maydon paydo bo'ldi. Endi yangi g'oya mavhum emas, uning chegaralari mavjud. Bu ijod jarayonidagi psixologik bosimni yengillashtiradi.

- Uolt Disneyning kreativ fikrlash nazariyasi. Uolt Disney ko'ngilochar sohada o'z sanoatini yaratgan, animatsion multfilmlari bilan butun dunyoga tanilgan shaxs. U dunyoga mashhur personajlarini yaratishda kreativlikning uch fazasi - xayolparast,

realist, tanqidchi obrazidan foydalanadi. Ya'ni, xayolparast rovida hech qanday chegarasiz xayol suradi, fantaziya yaratadi. Bu jarayonda u Baxning "Tokkata, fuga re minar" musiqasini eshitishini aytgan. Xayolida obrazlar yaratilgandan keyin uni reallik bilan uyg'unlashtiradi. Personaj qanday harakatlanadi, qanday gapiradi -barchasini konstruktor sifatida jonlantiradi, reallashtiradi. Shundan keyin xayolparast va realist ishini tanqidchi ko'rib chiqadi. Tanqidchi "filtr" vazifasini bajaradi. Uolt Disneyning yutug'i xayolparast, realist, tanqidchini bitta shaxsda jamlay olganidir. Odatiy fikrlovchilarda ularning bittasi ustuvorlik qiladi.

Xulosa va takliflar

Bizning fikrimizcha, kreativlikni faollashtirish usullaridan foydalangan holda ishlab chiqilgan ijodiy o'yin vazifalari, hayotiy va ertak vaziyatlar, ijodiy mashqlar va o'yinlar, tadbirlar majmuasidan foydalanish maktabgacha katta yosh davridagi bolalardagi krektiv fikrlashni rivojlantirishda yanada koproq samara beradi.

Kreativlikka ega bo'lgan bolalarimiz kattalarning har bir ta'limiy, tarbiyaviy va kasbiy ta'limotlarini tez ilg'ab oladilar va tez o'zlashtirib, hayotga tatbiq etadilar. Maktabgacha yoshdan kreativ fikrlay oladigan, ijodiy tafakkuri rivojlangan bolalar, kejakda buyuk ixtirolar va kashviyotlar qiladilar, albatta o'z vatanlari ravnaqiga o'z hissalarini qo'shadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. R.G\Qodirov(2005).Yosh davrlari va pedagogik psixologiya T.: (6-7).
2. G.R To'xtasinova, T.I. Ormonova (2005). Bolalarbog'chasida intellectual psixologik o'yinlar T.:(4-5)
3. Bolalar iqtidorini erta aniqlashning psixologik-pedagogik metodikalari majmuasi (2010).
4. M. Atayev (2017). Islomda bolalar huquqlari.
5. Гармонично поколение-условие стабильного развития Республики Узбекистан. Узбекский научно-исследовательский институт педагогических наук имени Т.Н Кари-Ниязи. (2019). Сборник научно-методических статей. Ташкент. 3 том. С (325-327)
6. U. Xushvaqтова. (2019). Malikalar kitobi yoxud Temuriy malikalar qanday tarbiyalanadi? T.: (50-52)
7. Maratov Temur Gayrat ugli (2019) Scientific theoretical problems of perfect human category in the psychology. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. 7(8). 16-22.
8. Usarov Jabbor Eshbekovich, Eshnayev Nortoji Jumayevich, and Haydarova Surayyo Abdusalomovna. . (2020) "Defects in scientific research of the problems of spiritual and moral crisis and its solution", IEJRD - International Multidisciplinary Journal, vol. 5, no. 8, p. 6.